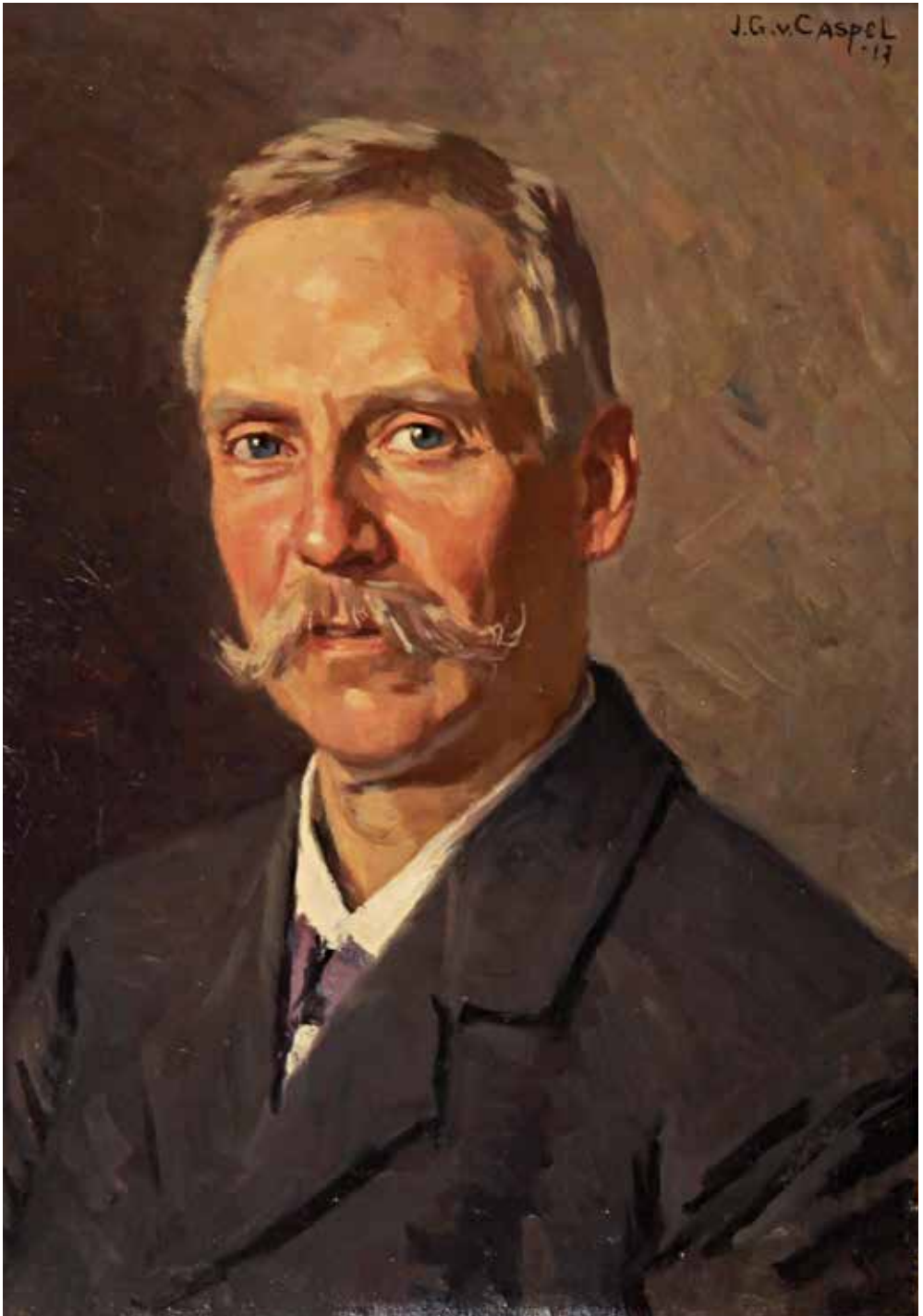

De Hollandse Chopin

Portret van Gerard von Brucken Fock, olieverf op doek, J.G. van Caspel, circa 1917 (SVBF, inv. nr. GH-92).

De Hollandse Chopin

Componist en schilder

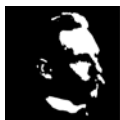
Gerard von Brucken Fock 1859-1935

ERIC L. MATSER

Hilversum
Verloren
2021

Deze uitgave is tot stand gekomen met financiële steun van
de Stichting G.H.G. von Brucken Fock Fonds.

VON BRUCKEN FOCK FONDS

Afbeeldingen op het omslag: Gerard von Brucken Fock aan de piano,
met zijn vrouw Marie, circa 1900 (VBFA, foto EM).

ISBN 9789087049638

© 2021 Eric L. Matser
Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Omslagontwerp Rombus/Tanja Stropsma, Hilversum
Opmaak Rombus, Hilversum
Druk Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Wat is toch het noodlottige verschijnsel,
dat in sommige tijden zijn schaduwen spreidt over de schoonheid?

De componist Hendrik Andriessen over het oeuvre van Gerard von Brucken Fock.¹

La vie ressemble plus souvent à un roman qu'un roman ne ressemble à la vie.

George Sand in *Metella* (1833)

Opgedragen aan mijn vader

Inhoudsopgave

Voorwoord	11
Inleiding	13
Afkortingen	17
1 Een gevoelige jongen	19
De familie Von Brucken Fock	19
<i>De familienaam Von Brucken Fock</i>	23
Hij moet worden verbeterd	23
Jaren des onderscheids	25
2 Muziekstudie in Utrecht en Berlijn	29
Te geniaal voor schoolopgaven	32
<i>De vioolsonates</i>	33
3 Journalistieke vingeroefeningen	36
Een wankele adolescent op reis	38
4 Voorspel van een huwelijk	41
<i>Een cellosonate met een Allegro (non troppo) van allure</i>	43
<i>Sechs Spanische Tänze opus 3</i>	45
5 Zucht naar roem	47
Talent voor tragiek?	48
Von Brucken Fock en J.S. Bach	50
<i>De Altvioolsonate in d klein – ‘Es ist vollbracht’</i>	51
Het enge Middelburg	53
De invloed van een spiritistische dominee	55
6 De nieuwe muziekcriticus van <i>De Amsterdammer</i>	58
De muzikale infrastructuur van de hoofdstad in 1888	61
Het wapen van de spotternij	63
Ridicule muziek in een holle ton	64
Het gezag van Jozeph Alberdingk Thijm	66
<i>Een muziekethetische discussie</i>	67
Kán een Messias in de muziek wel komen?	69
De goede oogst van 1889	73
<i>De Sonate für Klavier und Bratsche opus 5</i>	75
7 Kritiek en zelfkritiek	77
Henrik Ibsen en een huwelijks crisis	78

	Lev Tolstoj is tegen de muziek	81
	Liefde uit een flesje	83
	Een roemloze aftocht	86
	<i>Fin de siècle</i>	87
8	De christen-anarchist	90
	Een Tolstoj in Zeeland	91
	Bekering en vlucht voor erkenning	95
	<i>De bekering volgens William James</i>	96
9	l'Armée du Salut	99
	La Maréchale en de muziek	103
	Jonkvrouw Pompe van Meerdervoort kwijnt weg	106
	Een verzakking en een hart van steen	108
	Monsieur Fock est un cadavre	110
	'Wij moeten lege tonnen worden'	111
	Stroomafwaarts	114
	<i>Kan muziek schilderen?</i>	115
10	De Vrije Evangelische Gemeente te Amsterdam	117
	In het voetspoor van Vincent van Gogh	120
	<i>Exotisme? De Spaanse dansen opus 13 en de Slavische dansen opus 6</i>	122
11	Geestelijke en profane muziek	124
	De Hollandse Chopin	127
	<i>De 24 Preludes opus 15 van de Hollandse Chopin</i>	128
	Het Mengelbergmilieu	146
	Voorop met Jan Toorop	149
12	Een lied van verlangen	154
	Een verre geliefde	156
	<i>De gepubliceerde liederen.</i>	158
13	Een triomftocht voor de componist alleen	163
	<i>De Wederkomst van Christus</i> in het Concertgebouw	165
	De christelijk revolutionairen Evert en Jozal	167
	Teleurstellingen	170
14	Rondom de revolutionaire opera Jozal	172
	<i>Wereldpremières van gedeelten uit de opera Jozal (Otterlo en Den Haag)</i>	175
	Het tweede Nederlandse Muziekfeest (1912)	176
	De schilder	178
15	De twee hoornen van het beest	183
	De bestorming van het Concertgebouw	185
	Vermalen door Vermeulen	188
16	Gevaarlijke innerlijke reises aan het strand	191
	Röntgen gaat tot op het bot	210
	<i>Een fuga op GHGBF</i>	211
	Ilona Durigo, de gedroomde zangeres	212
	<i>Ongepubliceerde liederen en orkestliederen</i>	213
	De mislukkingskunstenaar	215

	De telkens bloedende wond	217
17	Eenzaam en alleen	220
	Spanningen met Marie	221
	De knagende tand des tijds	223
18	Het meest zuivere muzikaal genot	226
	<i>De psychologie van de veeg</i>	229
	Een nieuwe noodlottige verleiding?	231
	Het kruis	234
	<i>Een nagekomen recensie</i>	235
	Overpeinzingen en laatste preludes	238
	Von Brucken Fock geniaal?	240
	<i>Muzikaal testament: 152 late pianopreludes</i>	241
	Retouches en parodieën	242
19	Requiem	245
	Een pols van 140 en een rustige berceuse	247
	Bij verstek geridderd	248
	Epiloog	251
	Samenvatting	253
	Bronnen	260
	Verantwoording	264
	Noten	268
	Werkenlijst Composities	292
	Literatuur	299
	CD Gerard von Brucken Fock (1859-1935): kamermuziek (piano), lied, opera en orkestwerken	302
	Register op persoonsnamen	304

Voorwoord

Bij het openslaan van dit boek heeft u de biografie in handen van Gerard von Brucken Fock, de Nederlandse componist die meer pianopreludes op zijn naam heeft staan dan Chopin, Skrjabin en Rachmaninov bij elkaar. Zijn laatste 152 preludes, gemaakt tussen 1924 en 1931, heeft Eric Matser in autograaf weten op te sporen. Verschillende pianisten hebben zich er inmiddels over ontfermd. Ik heb zelf ook een flink aantal van blad proberen te spelen. Van zijn vroegere pianostukken, liederen, de sonates voor cello en altviool (1^e sonate) en zijn *Requiem* bestaan trouwens fraaie uitvoeringen op cd. In de eerste decennia van de vorige eeuw werd zijn orkestraal werk nog geregeld uitgevoerd, met name door het Concertgebouworkest onder leiding van Willem Mengelberg. Daarna werd het steeds stiller rond zijn muziek. Maar Von Brucken Fock was meer dan alleen componist. Hij stamde uit een gefortuneerde Zeeuwse familie en ontplooidde zich op meerdere terreinen. Behalve getalenteerd componist en schilder was hij ook nog pianist, criticus, koordirigent, schrijver en zelfs heilsoldaat.

Met Eric Matser maakte ik voor het eerst kennis toen ik hem, een jaar of vijf geleden, met een schilderij onder de arm op de Magere brug in Amsterdam tegen het lijf liep. Niet ver van de plek waar ik woon had hij in die tijd, naast zijn muziekinstrumentenbedrijf Résonance in de Pijp, nog een kunsthandel. Zijn enthousiasme voor de figuur van Von Brucken Fock wekte mijn nieuwsgierigheid, mede vanwege de associatie met een tijdgenoot en collega-dubbeltalent, de schilder en schrijver Jacobus van Looy, wiens woonhuis-annex-museum in Haarlem om de hoek stond van het huis waar ik opgegroeid ben. In dat museum is vóór mijn tijd een eretentoonstelling met werk van Von Brucken Fock gehouden, waarbij Jo Vincent enkele van zijn liederen zong, zo vertelde Eric mij. Mijn andere associatie was die met Henriëtte Bosmans, die nog weleens pianostukken van Von Brucken Fock uitvoerde toen hij al min of meer was vergeten.

Uiterlijk had Von Brucken Fock misschien iets weg van Anton Bruckner, al ligt hun muziek mijlenver uit elkaar. Wel deelden ze een vurig christelijk geloof en stonden ze allebei bekend om hun onhandigheid in de sociale omgang. Waar de Oostenrijker honkvast is gebleven, wisselde 'Geert Fock' (in de woorden van zijn vriend, de schilder Jan Toorop) veelvuldig van adres, en woonde het liefst daar waar je de zee kon horen ruisen.

Eric Matser bewijst met dit boek dat een biografie ook de moeite van het lezen waard is als het niet gaat om een groot genie. Onder zijn hand rijst een levendig beeld op van een wat dolende man die mooie dingen kon maken, en van een fascinerende periode uit het Nederlandse culturele leven.

Het rijk geïllustreerde boek is een biografie geworden om van te smullen.

Ed Spanjaard (Amsterdam, april 2021)

Inleiding

Een chic geklede man van middelbare leeftijd doet een paar passen achteruit en gaat door de knieën. Op navelhoogte aan de wand van veilinghuis De Eland te Amsterdam hangt een zeegezicht dat zijn aandacht heeft getrokken. Nadat hij een goedkeurend knikje heeft weggegeven en verder is gelopen neem ik vlug zijn plaats in. Ik word meegezogen in een woelig weefsel van bruinen, groenen en grijzen. Het is een Hollandse zee, schuin doorsneden met een witte branding. Slechts twee nietige zeiltjes duiden op de aanwezigheid van de mens. Nabloei Haagse school, jaren twintig, denk ik. Maar wel een vaardig impressionist en veel te goed voor deze zaal met overwegend werken van mindere kwaliteit. Ik hoor de zee ruisen en zie rechts in de golven twee keer de signatuur 'v.B.F.', alsof de schilder mij uit een ver verleden toeroept: 'Ik ben het! v.B.F.!', v.B.F.!' Was hij misschien bang dat tijd of getijde zijn naam zouden uitwissen? In de veilingcatalogus staat: 'Gerard von Brucken Fock (1859-1935)'. Ik ken die man ergens van, was hij niet een Nederlandse componist? Een paar dagen later valt de hamer bij € 260, exclusief commissiegeld. Het paneeltje krijgt een plaats boven mijn bureau (zie afb. 25, p. 140).

Kort na deze gebeurtenis in februari 2011 vind ik in de hoofdstedelijke bibliotheek het boek *G.H.G. von Brucken Fock (1859-1935) – Een mens van twee werelden*, uitgegeven ter gelegenheid van zijn 100ste geboortejaar. Het is lang niet uitgeleend en moet uit het magazijn komen. Voorin staat een foto van een vriendelijke bejaarde man, achterin zit een 45 toerenplaatje. Het singeltje met Hollandse liedjes is door de tand des tijds ongenietbaar geworden, maar het boek is adembenemend.¹ Uit de geciteerde *Levensherinneringen* blijkt dat Von Brucken Fock een goed verteller is. Tot mijn verbazing lees ik dat Edvard Grieg hem in 1901 vanwege zijn 24 *Preludes* opus 15 'de Hollandse Chopin' noemde. Dan komt er op pagina 22 nóg een verrassing: 'In Middelburg maakte ik een violoncel-sonate af, die ik al in Berlijn [1882] begonnen was. Ze is nog manuscript'. De volgende dag ben ik op weg naar het Nederlands Muziek Instituut te Den Haag, waar de muzikale nalatenschap van Von Brucken Fock is opgeborgen. Thuisgekomen met mijn vondst pak ik mijn cello en val tijdens het Brahms-achtige eerste deel bijna van mijn verstelbare Beethovenstoel. Waarom heeft niemand dit muziekstuk van opmerkelijke kwaliteit opgemerkt? Heeft deze Hollandse Chopin misschien nog meer gemaakt wat ten onrechte onbekend is gebleven?

Ik breng vervolgens een bezoek aan de Zeeuwse Bibliotheek te Middelburg, waar de zeven schriften van *Levensherinneringen* in een kluis liggen opgeborgen. Het wordt me duidelijk dat Von Brucken Fock moelijk kon kiezen tussen een leven als schilder

of componist. Hij blijkt ook nog eens bijna vier jaar als heilsoldaat door Frankrijk te hebben getoerd. Zijn eindeloos geschrijf over het christendom en ‘de sociale kwestie’ stoot mij aanvankelijk hevig af, maar gaandeweg krijg ik oog voor de worstelende Zeeuw. Luctor et emergo? De scherpe muziekkritieken voor *De Amsterdammer* en zijn verslagen van zijn ‘avonturen’ in l’Armée du Salut (het Leger des Heils) worden door mij verslonden. Deze man is toch niet zomaar mijn leven ingelopen? Ik acht hem inmiddels te interessant om nog langer onder de waterspiegel te blijven.

In 2013 startte ik mijn biografie-project, uit vrije wil, zonder opdracht van welk wetenschappelijk genootschap dan ook.² Een hachelijk avontuur, want een in vergetelheid geraakte Nederlandse componist is niet bepaald een garantie voor succes. Ik nam het initiatief tot de na-oorlogse wereldpremières van de *Cellosonate* en uitvoeringen van de *Tweede Altvioolsonate* en liet de *Cellosonate* en de *Eerste Altvioolsonate* bij Donemus te Rijswijk uitgeven. Als kers op de taart ontdekte ik in 2015 maar liefst 152 fenomenale ‘late’ pianopreludes van Von Brucken Fock. Dit keer produceerde Donemus een uitgave in drie delen en op groot formaat. Op 22 oktober 2017 vonden de wereldpremières plaats van 40 van deze preludes, verzorgd door negen pianoleerlingen van het Sweelinck Conservatorium te Amsterdam. Ik kreeg vele reacties, zoals: ‘Waarom horen wij dit nu pas, hoe kan het dat deze componist onbekend is gebleven?’ Het zijn de centrale vragen van mijn biografie.

In 1952 schreef de Haarlemse musicus J. de Klerk dat een latere generatie versted zal staan over de opmerkelijke kwaliteit van het piano-oeuvre van Von Brucken Fock.³ Maar die latere generatie liet op zich wachten. Volgens componist Hendrik Andriessen (zo stelde hij in 1943 én 1952) had de Nederlandse muziekwereld een belangrijk man vergeten.⁴ Het was oud-radioman Okke Dijkhuizen die een daad stelde. Hij gaf een dubbel-cd uit met kamermuziek, enkele Franse liederen en het *Requiem van Von Brucken Fock*.⁵ De musicoloog Albert Clement verzorgde een heruitgave van enkele pianowerken en schreef een biografisch schets.⁶ Pas in 2016 kreeg Von Brucken Fock in *Een behoorlijk kabaal – een muziekgeschiedenis van Nederland in de twintigste eeuw* een korte bespreking in het kader van een breed opgezette cultuurstudie. Hij werd daarin door Jacqueline Oskamp geheel terecht geportretteerd als ‘een van de meest excentrieke figuren op de Nederlandse podia’.⁷

Mijn expeditie is begonnen kort na de aankoop van een schilderij. Het lot van het picturale oeuvre van Von Brucken Fock is wellicht nog droeviger dan dat van zijn composities. In 2016 trof ik in de kelder van het Raadhuis te Heemstede meer dan honderd schilderijen van hem aan, in deplorabele toestand.⁸ Na een tentoonstelling in het Huis Van Looy in Haarlem in 1952 had er nog slechts één plaatsgevonden. Dat was in 1995, in het Marie Tak van Poortvliet Museum te Domburg.⁹ Een picturaal oeuvre dat een leven illustreert, wat wil een biograaf nog meer?

Grote dank ben ik verschuldigd aan de huidige generatie die de muziek van Gerard von Brucken Fock na lange tijd weer tot klinken heeft gebracht. Ik noem in volgorde van ‘opkomst’ pianiste Marianne Boer, altvioliste Edith van Moergastel, pianist Frank van de Laar, celliste Larissa Groeneveld, altvioliste Francien Schatborn, pianiste Cathelijne

Noorland, pianiste Melissa Simonsma, violist Loek Lufting en de pianisten Erik van Balen, Ed Spanjaard en Wijnand van Klaveren, negen pianoleerlingen van het Sweelinck Conservatorium (2017), violist Hans Rijkmans en pianiste Dorien Verheijden en pianola-man Niels Berkers. Zij hebben mij vele sublieme historische ervaringen geschonken. Ook had ik contact met psychiater Erik Gerretsen, historicus Jurjen Vis, beheerder van het Pianolamuseum, Kasper Janse, zanger Max van Egmond, filosoof René Seghers (401 Dutch opera's), en een verwant van Gerard von Brucken Fock, te weten Bart Bijnen. Voorts ambtenaar van de gemeente Heemstede Koen Sigrist, docent bij de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland Leo Mietus en medewerkers van het Nederlands Muziek Instituut Frits Zwart en Rik Hendriks, medewerkers van het Stadsarchief Amsterdam, medewerkers van het Katwijkse Museum, van Erfgoed Leiden e.o. en van de Zeeuwse Bibliotheek. Veronique Leidsman was op de valreep zo vriendelijk mij te ontvangen in het voormalige huis (1913) van Von Brucken Fock in Laren, dat met het atelier-raam van vele vierkante meters en uitzicht biedend op een honderdjarige appelboom nog grotendeels in oorspronkelijke staat verkeert.

Een aparte vermelding verdient Jasper Bijnen, verwant van Gerard von Brucken Fock en bestuurder van de Stichting Von Brucken Fock. Hij heeft me norm geholpen in de laatste fase van het onderzoek. Niet alleen zorgde hij voor goed beeldmateriaal van schilderijen, aquarellen en tekeningen, maar ook stelde hij talloze foto's en documenten van en over Von Brucken Fock uit het archief van de familie Bijnen beschikbaar. Nog weer iets later diende Peter von Brucken Fock zich aan. Hij heeft mij onder andere voorzien van de meest actuele informatie over de afleiding van de familenaam Von Brucken Fock.

Dank ook aan Henk Nellen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Hij voorzag een eerste versie van deze biografie, inmiddels jaren geleden, van nuttig commentaar. Tot slot een zeer speciaal woord van dank aan muziekjournalist Frits van der Waa. Dankzij zijn rode potlood is deze biografie een 'volwassen boek' geworden. Tot slot noem ik mijn vader, Leo Matser, die, uiterst helder van geest, in zijn 98ste levensjaar het gehele document heeft gelezen en van nuttig commentaar voorzien.

Hopelijk zal het vurige verlangen van Von Brucken Fock zelf naar grotere bekendheid nu dan eindelijk worden ingelost. De Stichting von Brucken Fock Fonds, bij testament ingesteld door de weduwe Von Brucken Fock, maakte met een financiële bijdrage de uitgave van dit boek mogelijk. Zo heeft Gerard von Brucken Fock indirect zijn eigen biografie betaald.

Achterin het boek treft u een cd aan met opnames (historisch en hedendaags) van werken van Von Brucken Fock. De cd is speciaal voor deze biografie samengesteld. Bij het verschijnen van dit boek zal op youtube een video geplaatst worden van de wereldpremières van 40 van de 152 late pianopreludes (1924-1931). Het betreft een registratie van een concert op 22 oktober 2017 van uitvoeringen door Frank van de Laar en 9 leerlingen uit de pianoklassen van het Sweelinck Conservatorium te Amsterdam, afgewisseld met beelden en door mij uitgesproken citaten van Von Brucken Fock.

Afkortingen

Archief van de Stichting Von Brucken Fock Fonds, p.a. ZB	VBFA
<i>Een mens van twee werelden</i>	M
Eric Matser	EM
<i>Evert Frankenberg</i>	E
Jasper Bijnen/Archief familie Bijnen	JB
Frans Hals Museum	FHM
Gerard von Brucken Fock	VBF
<i>Levensherinneringen</i>	L
<i>Naar de komende maatschappij</i>	N
Nederlands Muziek Instituut, Den Haag	NMI
Noord-Hollands Archief, Haarlem	NHA
<i>Schetsen en gedachten van G. de Zoeker</i>	S
Stadsarchief Amsterdam (ook Beeldbank)	SA
Stichting Von Brucken Fock, Galder	SVBF
<i>Uit het dagboek van een christen kunstenaar</i>	U
Zeeuws Archief (ook Zeeuws Genootschap, Zelandia Illustrata)	ZA
Zeeuwse Bibliotheek (ook Beeldbank)	ZB

De titels in cursief zijn van de hand van Von Brucken Fock, exclusief *Een mens van twee werelden* dat is geschreven door H.I.C. Dozy-de Stoppelaar. Dit werk zal in de lopende teksten worden aangeduid als 'het gedenkboek'. Citaten uit deze bron zijn in moderne spelling weergegeven, citaten uit de overige primaire bronnen in oorspronkelijke spelling. Bij afbeeldingen van het beeldend oeuvre van Von Brucken Fock wordt diens naam niet vermeld. Afmetingen van de werken ontbreken aangezien deze niet altijd konden worden achterhaald. Noten met verwijzing naar bronnen worden per alinea slechts eenmaal geplaatst, namelijk aan het begin van de alinea met informatie uit die bron.

1 Een gevoelige jongen

De elfjarige Gerard von Brucken Fock logeerde in augustus van het jaar 1871 met papa, mama en zijn broer Emile in het Amstelhotel te Amsterdam. Ze waren op doorreis van Middelburg naar Kampen. De volgende dag zouden ze met de boot de Zuiderzee oversteken en de onhandelbare Gerard afleveren bij een kostschool. In de salon van het hotel stond een nieuwe vleugel in het avondlicht te stralen. Gerard draaide de kruk omhoog en begon een stukje te spelen. Hij werd plotseling het middelpunt van de belangstelling. Na zijn slotmaat klonk een warm applaus. Een dame kwam opgetogen op zijn vader af: 'Wat speelt uw zoon prachtig!' Papa antwoordde: 'O, maar dan moest u eens mijn andere zoon Emile horen, dat is nog eens heel wat anders'. Die opmerking bleef als een angel in Gerards hart zitten. Hij werd achtergesteld bij een ander, zijn prestaties bleken niets in vergelijking met die van de ander! 'De ander': meer succes, groter, verdienstelijker.¹ Het zou een leidmotief in zijn verdere leven worden.

De familie Von Brucken Fock

Gerardus Hubertus Galenus von Brucken Fock werd op 28 december 1859 als Gerard Fock geboren. In 1855 en 1857 hadden achtereenvolgens Henri Fock en Emile Fock het levenslicht gezien. Er was nog een andere zoon, het 'vroegkomertje' Bonifacius, geboren in 1841. Zijn toekomstige grote erfenis in guldens was na de geboorte van Gerard een bedrag in kwartjes geworden.² Wat status betreft was er voor Bonifacius, door de jongste drie 'eerbiedig' met 'broer 'Bonne' aangesproken, nog een wereld te winnen. Hij ontwikkelde de theorie dat de adellijke geslachtsnaam van de familie (von) Brucken in de loop der tijd verloren was gegaan en vroeg koning Willem III om herstel van die zogenaamd oude situatie. Hij beriep zich daarbij op zijn vondst van het adellijke Duitse geslacht Brucken, dat zich ook wel Fock noemde en van het eveneens adellijke geslacht '(von) Fock(e)' dat aan dat geslacht verwant zou zijn. Zo is Bonifacius vermoedelijk, alles bij elkaar optellend, tot zijn imposante patriciërsnaam 'Von Brucken Fock' gekomen. Per Koninklijk Besluit (nr. 73) van 10 december 1863 kreeg hij zijn zin. Maar Bonifacius had geen enkel bewijs dat zijn verre voorvaders zich ooit Von Brucken Fock hadden genoemd en verwant waren aan een adellijke Duitse familie.³

Vader Henri Dignus was controleur bij het 'kantoor van de Waarborg van gouden en zilveren werken'.⁴ Hij was de zoon van de belastingontvanger Gerardus Hubertus Fock. Verder teruggaand in de mannelijke lijn waren er achtereenvolgens vier predikan-

Ter Hooge, Koudekerke, vóór 1945. Op de begane grond links bevond zich de muziekkamer (VBFA, foto EM).

De predikant Francis Fock (1696-1748) (JB, foto EM).

ten: Franciscus (II) Fock, Petrus Fock, Franciscus (I) Fock en Gerhardus Fock. Van Franciscus (II) Fock is het meest bekend. Hij stond achtereenvolgens in Tricht, Asperen, Delfshaven, Gouda en Amsterdam, en schreef verhandelingen met titels als *De zachtmoedigheid* (1802), *De vredelievendheid* (1804), *Noach in zijn lotgevallen en karakter beschouwd* (1809) en ook een voorrede ten behoeve van de vertaling van Ewalds *Opvoeding van het mensdom*.⁵ De mannelijke voorouderlijn eindigt bij Simon Fock, vader van Herman Fock. Herman is geboren in 1642 te Nijmegen. Verder terug zijn geen Duitse voorouders, laat staan baronnen, te bekennen.

De familienaam Von Brucken Fock

De nieuwe familienaam had voor de Zeeuwse Gerard von Brucken Fock meer nadelen dan voordelen. Hij werd op school met zijn Duits klinkende familienaam gepest. Uit een brief van 29 december 1939 van de weduwe Marie von Brucken Fock blijken de problemen zelfs na zijn dood nog niet voorbij. De brief aan Paul Cronheim van de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst gaat over de uitgave van het *Requiem*. Er moest een besluit worden genomen over de titelpagina en de naamsvermelding van de componist. Marie is er heel duidelijk over: ‘Mijn man regretteerde [=betreurde, EM] altijd de deutsche naam – meer dan ooit voel ik dit met hem mede – die ook zou kunnen schaden voor opvoeringen in het buitenland’.⁶ Het leek haar daarom ‘verstandig’ geen ‘Von’ te laten drukken op de uitgave maar ‘v’. Ze was, gezien de omstandigheden in 1939, bang dat de Duits klinkende familienaam niet bevorderlijk zou zijn voor een uitvoering van het werk. Het is bijna amusant om te zien dat Marie ‘Von’ wilde vervangen door ‘v’, terwijl Bonifacius ruim zesenzeventig jaar eerder zo zijn best had gedaan om ‘Von’ en ‘Brucken’ toe te voegen aan de naam Fock.

Wat heeft Gerard nu zo betruurd in zijn naam? In *Levensherinneringen* meldt hij vrolijk dat hij als student in Berlijn af en toe de eer had gehad te worden aangesproken met ‘Herr Baron’, overigens voornamelijk door zijn kapper.⁷ Officieel mochten de heren Von Brucken Fock zich geen baron noemen, maar ze speelden wel met de algehele verwachting dat ze een dergelijke titel konden voeren. Bonifacius plaatste een wapen met baronnenkroon op zijn briefpapier en Gerard liet als muziekstudent in Berlijn, uitsluitend om zijn zelfvertrouwen op te krikken, een visitekaartje met een baronnenkroontje erop vervaardigen.⁸ Het kaartje hielp hem niet door de soirées waar hij ‘moest’ verschijnen. In zijn later leven zal het ‘betreuren’ van de Duits aandoende familienaam tweeledig zijn geweest. Enerzijds had die naam een ongunstige klank tijdens een periode van anti-Duitse sentimenten van de Nederlandse muziekkritiek, anderzijds, en belangrijker, deelde het voorvoegsel ‘Von’ hem in bij de heersende klasse, de elite, de machthebbers, de bezitters, waar toe Von Brucken Fock zich liever niet rekende.

Anders dan men wellicht zou verwachten hadden de ‘Focken’ niet te klagen over een gebrek aan interessante verwante geslachten, met name via de vrouwelijke lijn. Daar straalden onder andere de families, Caland, Steengracht, Van Everdingen en Pous. Voor moeder Johanna von Brucken Fock-Caland was het ‘kroonjaar’ 1863, waarin het herstel van de oude geslachtsnaam plaatsvond, ook op een andere manier interessant. Ze las in de *Nederlandsche Spectator* dat het in februari van dat jaar geen volle maan was geweest. Zo’n gebeurtenis zou zich pas na 2,5 miljoen jaar kunnen herhalen, aldus het artikel. Daarin was ook te lezen dat de som van de vier getallen 1, 8, 6 en 3 gelijk is aan het product van de laatste twee, etc. etc. Moeder was dermate geïnteresseerd in deze kabbalistiek, dat ze er een notitie van maakte.⁹ Haar vader was de beroemde waterbouwkundig ingenieur Abraham Caland.¹⁰ Johanna was een chique huisvrouw met gepaste nevenfuncties, regentes van